

Пролетарыі ўсіх краёў, залучайцеся!

29

Зок.

1714

ПОЛЫМЯ

БЕЛАРУСКАЯ ШТОМЕСЯЧНАЯ ЧАСОПІСЬ

ЛІТАРАТУРЫ, ПОЛІТЫКІ, ЭКОНОМІКІ,
ГІСТОРЫІ

№ 7—8

ЧЭРВЕНЬ—1923—ЛІСТАПАД

БЕЛАРУСКАЕ КООПЭРАЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЕ ТАВАРЫСТВА
«САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ». МЕНСК, 1923.

Максім Багдановіч як поэта імпрэ- сыяністы.

Максім Багдановіч, 6 гадоў таму назад без пары пагасшы пад блакітным небам прыгожага, але далёкага Крыму, — гэты малады і шмат абяцаўшы талент займае ў гісторыі беларускага пісьменства асобнае месца, якое перш ад усяго азначаецца яго пахаджэннем і асаблівымі абставінамі яго жыцця.

Песьняры Беларусі ў большай сваёй частцы паходзяць з класы сялянскай альбо пролетарскай; наш poeta па свайму пахаджэнню належыць да паміжклясавай групы працоўнай інтэлігенцыі (бацька яго быў настаўнікам гімназіі). Далей большая частка poetaў Беларусі набывала развіццё шляхам самаадукацыі; крыніцамі іх натхнення служыла блізкасць да народнай глебы; ад дотыку да гэтай глебы яны атрымлівалі сваю моц і сілу. Жывучы на ўлонні прыроды, першыя свае песьні яны складалі ў унісон з завываннем глухога беларускага бору, укалыханія ціхім шопатам родных ніў, зачараванія сумнымі, хапляючымі за душу мэлёдыямі родных песьняў... Зусім інакш склаўся жыццёвы лёс М. Багдановіча. Ён атрымлівае сыстэматычную адукацыю, набывае веду амаль што ўсіх эўропэйскіх моваў, грунтоўна знаёміцца з творамі корыфэяў сусветнай літаратуры. У якасці эпіграфаў да сваіх твораў наш poeta часта прыводзіць у арыгінале выпіскі з Дактэ, Нуго, Вэрлена, Гейнэ, Пушкіна, Брусава і інш. Гэтак шырок быў літаратурны кругавід М. Багдановіча.

Зусім іншыя, чым у большасці беларускіх poetaў, былі і надворныя ўмовы яго жыцця. Лёс надта рана, яшчэ ў дзіцячыя гады, адрывае яго ад роднай глебы Горадзеншчыны і ставіць яго ў абстаноўку гарадзкога жыцця. М. Багдановіч выходзіць спачатку ў Ніжнім Ноўгарадзе, а потым у Яраслаўлі. Замест сталага, вякамі ўтворанага быту беларускай вёскі, з якой звязана муза большасці беларускіх poetaў, песьняра акружае пстрыкаты быт буйных гандлёвых цэнтраў Паволжжа; замест аднастайных уражанняў вясковага жыцця, ён з маленства ўспрымае, праймаецца ўражаннямі кіпучага жыцця гораду з яго нэрвовасцю, шматкалёрнасцю, рухавасцю... У вёсцы, дзе выходзіліся Янка Купала, Якуб Колас і іншыя песьняры Беларусі, жыццё цячэ павольна, адліўшыся ў пэўныя формы, закасячынеўшы ў рамках традыцыі вякамі складаўшагася быту. Як на паверхні соннага ляснога возера ледзь заметны хвалі гэтага жыцця, ад усяго тут вее супакоем і цішню, усё нахіляе тут да ціхай задуманасці, разважанасці. Атмосфера места зусім іншая. З кінематографічнай хуткасцю тут адны праявы змяняюцца другімі, бурляць і пеняцца тут хвалі жыцця, душа не паспявае тут перарабляць усіх надворных уражанняў, яны коўзаюцца на яе паверхні, адны ўступаючы месца дру-

гім. У гэткай атмасфэры жыў М. Багдановіч, асабліва ў Ніжнім-Ноўгарадзе. Перад ім не адзін раз прайшоў шумны Ніжагародзкі кірмаш з яго нэрвовасцю і кіпучасцю. Першыя поэтычныя замыслы ў душы М. Багдановіча сьпелі не пад салодкія пералівы беларускага салаў'я, а пад аглушачы шум трамваю, пад штучным сьвятлом газу і электрычнасьці замест бледнага беларускага месяца.

Рознасьць умоваў жыцьця парадзіла ў Максіма Багдановіча і асобнасьць яго літаратурнага кірунку ў параўнаньні з іншымі беларускімі поэтамі.

Пануючы напрамак у беларускай літаратуры—гэта рэалізм. Беларускія пісьменьнікі і поэты шырокаю кісьцю малююць родную прыроду, жыцьцё роднай вёскі. Ад гэтых малюнкаў вее ароматам скошанай сенажаці, яны дышуць супакоем той вяковай ідыліі, якую яны адбіваюць сабой. Іншы характар мае муза М. Багдановіча. Гэта—нэрвовая муза гораду, яна ня ведае супакою і цішы, яна ўся—рух і зьменчывасьць. У той час, калі беларускія поэты-народнікі шырока абхапляюць жыцьцё; у той час, калі іх малюнкi паходзяць на шырокія палотны Рэмбрандта,—Максім Багдановіч дае толькі бягучыя накіды рэчавістасьці, адбівае асобныя яе мігі, зьмяняючыся і ўступаючы сваё месца іншым мігам і ўражаньням. Там статыка жыцьця, тут—яго дынаміка. Там—рэалізм, тут, у М. Багдановіча—імпрэсіянізм, фіксаваньне асобных мімалётных мігаў і ўражаньняў.

У зборніку вершаў М. Багдановіча ёсьць асобны аддзел, азаглаўлены—„Нізка вершаў... Места“*). Тут poeta рысуе праявы гарадскога жыцьця, але тут няма шырокіх малюнкаў гэтага жыцьця—дадзены толькі лятучыя мазкі кісьці.

Ліхтарняў сьвет у сінняй вышыні...
—Вітрыны... Мора вывесак... Як плямы
Анонсы і плякаты на сьцяне.
Кіпіць натоўп на жорсткім вулак дне,
Снуюць хлапцы, суючыя рэкламы...
Разношчыкі крычаць ля кожнай брамы...
Грук, гоман, гул—усё ракой імкне.
А далей—за радам кас, ламбардаў, банкаў
Агні вакзалу... Павадка хурманкаў...
Віры людзей... Сіпачы паравоз...
Зялёны семафор... пакгауз... склады...
Заводаў коміны пад цьмой нябёс...
О, гораду чароўныя прынады!“**).

Альбо вось напрыклад, другі шэраг гарадзкіх уражаньняў:

Ад сьпекі пышучь дахі і асфальт.
На вуліцы уецца пыл і грукаціць хурманка,
„Каробушку“ п'е дзіцячы альт
І надрываецца абрыдлая шарманка.
Хаця-бы крышку часу адпачыць!
Мо' на бульвар пайсьці, сесць на далёкай
лаўцы

Здрамнуць, газэту сьвежую купіць
Іпрачытаць усё да імякі выдаўцы?***).

***). Вянок. Вільна 1913 стр. 50—59.

**). Ibidem, стр. 52.

*) Ibidem, стр. 57.

Гэты прыём фіксаваць мімалётныя ўражанні мясцовага жыцця нагадвае ўсім вядомую манеру Бадлера, Верхарна і інш.

Але ня толькі як апісальнік гарадскога жыцця М. Багдановіч выступае прад намі ў якасці поэты імпрэсіяністы. Гэта манера творчасці ў яго зьяўляецца пануючай, яна вытрымана ў яго амаль што ўсюды.

Калі наш poeta кідае свой погляд на гістарычнае мінулае айчыны, то ён ніколі не дае нам шырокіх малюнкаў гэтага мінулага. Мы ня знойдзем у яго ніводнага твору, які-бы хоць здалёку напамінаў нам Купалаўскае „Над Нёмнам“, дзе дадзена шырокая панорама гістарычнай беларускай прошласці, ахопленай з многіх бакоў. М. Багдановіч і ў гэтай вобласці застаецца пэўным сабе. У яго абрысоўцы малюнак мінулага Беларусі разьбіваецца на цэлы шэраг асобных дробных кавалачкаў, ён дае нам асобныя мініятуры, узятых з гэтай прошласці.

Вось, напрыклад, наш poeta рысуе нам вобраз летапісца-чарняца, які, зачыніўшыся ў манастырскіх муроў, другі год ужо працуе над складаннем летапісу. Адзіная мэта яго жыцця—перадаць патомкам праз паперу аб роднай зямлі.

Што тут чынілася у даўныя гады,
Што думалі, чаго бажалі мы тады,
За што змагаліся...

Думкі а значэнні летапісаў для патомкаў разгарняюцца тут у суб'ектыўны сымбальны вобраз: летапіс падобна той вестцы, якую ўтапаючыя ў моры людзі шлюць аб сабе ў лісьце, апушчаным у бутэльку. І вось—

Рыбалкі вылавіць бутэльку, разаб'юць,
І, як трапляецца, быць мо' у ёй знайдучь
Ліста...

І людзі зьведаюць аб прадзедах сваіх,
Аб горы, радасцях і аб прыгодах іх,
Каму маліліся, чаго яны шукалі,
Дзе на глыбокім дне іх крыюць мора хвалі*).

Трэба сказаць, гэты сымбаль напамінае нам аналёгічны вобраз французскага романта Альфрэда дэ-Віны, які ў творы „La bouteille à la mer“ разьвівае параўнаньне чалавечай думкі з бутэлькай, кінутай у мора.

У тым-жа аддзеле вершаў пад назвай „Старая Беларусь“ poeta даў і іншыя беглыя накіды мінулага Беларусі. Вось прад намі абрысоўваецца фігура перапінчыка, які ноч і дзень заняты сваёй працай.

„На чыстым аркушы прад вузенькім вакном
Прыгожа літары выводзіць ён пяром,
Устаўляючы паміж іх чорнымі радамі
Чырвоную страку; усякімі цвятамі,
Рознакалёнымі галоўкамі зьвяроў
І птах нявіданых, спляценьнем завіткоў
Ён пакрашае скрозь—даволі ёсьць знароўкі—
Свае шматфарбныя застаўкі і канцоўкі, і
Загалоўкі ўсё—няма куды сыпяшчы!**)“.

Перапінчык-мастак надта захоплен працэсам сваёй працы; ён не заўважае нічога, што робіцца навакол яго, ён не прымячае, што з уваходам сонца ўся прырода ажывае:

*) Ibidem, стр. 42.

**) Ibidem 43.

...„Сьветла сонца
 Стаўпамі падае праз вузкае ваконца
 І круціцца у іх прыгожы, лёгкі пыл;
 Як сіняваты дым нявідзімых кадзіл.
 Рой хмарачак плыве; шырокімі кругамі
 У небе ластаўкі шыбаюць над крыжамі,
 Як жар гарашчымі, а тут, каля вакна,
 Малінаўка пье і стукае жаўна.
 І зноў ён схіліцца, застаўку зноў выводзіць
 Няяркім серабром; нячутна дзень праходзіць,
 Ужо хутка будзе ноч і першая зьвязда
 Благаславіць канец прыгожага труда“^{*)}).

Вобразы летапісца і перапішчыка зьмяняюцца вобразам слухкіх ткаляў... Яны адарваны ад родных ніў, ад роднай хаты і ўзяты на панскі двор, дзе пад прымусам займаюцца тканьнем паясоў на персідзкі лад. За цяжкай аднастайнай працай ўспамінаецца ім родная абстаноўка. У іх памяці ўсплывае радзімая ніва, хвалі срэбранай рэчкі, цямнеючы бор. Успаміны ўзварушваюць душу паднявольных працоўніц, і поэта схапляе самы жаласны і драматычны момант, калі ў іх

„Тчэ, забыўшыся, рука,
 Замест персідзкага узору,
 Цьвяток радзімы васілька“^{***)}).

Беларускі пясняр, такім чынам, выяўляе здольнасьць інтуіцыйна схапіць і мастацка прадставіць нам унутраны бок людзей прошлага: яму даступны перажываньні старажытнага летапісца і перапішчыка, ён умее заглянуць у душу невядомых слухкіх ткаляў і ў гэтай душы заўважыць бесьсьвядомыя смутак і журбу па роднаму і далёкаму.

Як апісальнік прыроды, М. Багдановіч гэтак сама не дае нам шырокіх пэйзажаў; ён зарысоўвае толькі асобныя штрыхі і галоўным чынам іх суб'ектыўнае праламленьне ў уласнай душы.

Поэта падслухоўвае гул тонкаствольных соснаў у лесе, яму здаецца, што „гэта сумны маркотны лясун пачынае няголасна граць“, і пясняр сыпяшыцца ў пекным вершы падзяліцца з намі сваім уражаньнем ^{***)})... Адзінокае возера, якое калісь то акружаў глухі бор, наводзіць поэту на думку, што гэта сьлед лясуна, які зьнік разам з зьніштажэньнем бору, але пакінуў сваё люстэрка-возера, хаваючае ў сваёй глыбіні ўсё, што згінула даўно ^{****)}).

Сонная рэчка, на беразе якой над вадой „ціха сыпіць асока, ды лаза зялёная жаліцца, шуміць“, сваёй цішынёй навявае ўражаньне, быццам тут на дне між цінай сыпіць вадзянік—і зноў усяго ў дзвюх страфах поэта адбівае сваё суб'ектыўнае ўспрыманьне.

Гэтак з кінематографічнай хуткасьцю ў поэты адны ўражаньні прыроды зьмяняюцца другімі і, пратварыўшыся ў суб'ектыўныя яго адчуваньні, ствараюць ілюзію, што мы сапраўды знаходзімся ў зачарованым царстве. Апраўдваецца назва, якую poeta дае нізцы вершаў, пасьвячоных беларускай прыродзе.

*) Вянок стр. 43.

**) Ibidem стр. 45.

***) Ibidem, стр. 10.

****) Вянок, стр. 9.

Уся дзейнасць гэткім чынам у вачох поэты раскладаецца на шэраг асобных момантаў, мігаў, якія ён, як сапраўдны імпрэсіяністы, і зарысоувае ў сваіх мініятурах.

Але ўражанні і адчуванні рэчавістасці наогул вызначаюцца сваім багаццем, шматкалёрнасцю, пералівам фарбаў, усе тонкія адценкі каторых наша слова часта бывае бясьсільна абрысаваць. Адсюль вынікла для імпрэсіяністскай поэзіі патрэба карыстацца сродкамі суседніх мастацтваў—музыкі і малярства.

М. Багдановіч з захапленнем цытуе выраз Вэрлена „de la musique avant toute chose“, і ў сваёй творчасці ён пацвярджае гэты лёзунг. У беларускага песняра часта злучэнне гукаў, самы рытм перадае настрой, тэму вершу. У гэтых адносінах сапраўдны дыямент мастацтва ўяўляе яго „Завіруха“.

У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяс.
І сьпеў ліецца ўсё мацней,—
Гулянку справіў пан Падвей.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяс.
Ускіпела сьнежнае віно
І белай пенай мкне яно.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяс.
Па вулках вее дзікі хмель,
Гудзіць сп'яная мяцель.
У бубны дахаў вецер б'е,
Грыміць па ім, зьвініць, пяс.*)

Тут самыя гукі і рытм перадаюць тэмп завірухі. Гэты прыём музыкальнай лірыкі збліжае нашага паэту з Вэрленам, Верхарнам і, асабліва, з Бальмантам, які надта часта ўжывае ў вершах сродкі музыкі.

З другога боку, шмат вершаў Багдановіча вызначаецца такой плястычнасцю і канкрэтнасцю вобразаў, якая радніць іх з малярствам.

Туман, падымаючыся над возерам, гэта ня туман, а срэбраныя сеці, якія цягне ў вышыню „белы заплаканы“ месяц, і ў якіх русалкі заблуталі сваі косы.***) Дождж—гэта павуціна, якую снуюць жывучыя ў хмарах павукі, і самая хмара фантазіяй поэты ўвасабляецца ў вобразе панурай вялізнай жывёлы, якая марудна па шыры неба праплывае ў дом. Маланка—гэта агністы меч, гром—удары гэтага мяча па жывёле, а дождж ня што іншае, як халодныя бічы крыві, сцякаючыя ўніз.***)

Ня цяжка заўважыць, што гэты і ім падобныя вершы М. Багдановіча ў аснове сваёй прадстаўляюць міфы. Гэты дар міфатворчасці ў некаторых адносінах нагадвае прыём Віктара Гюго, якога цытуе ў адным эпіграфе наш поэт, і аб якім Лянсон кажа: „Le mythe est la forme essentielle de son intelligence.... Toute sensation tend a devenir symbole tout symbole a se developper en mythe****).“

Нарэшце па самому складу сваёй думкі, па сваёй філэзофіі М. Багдановіч зьяўляецца тыповым прадстаўніком імпрэсіянізму. Як вядома,

*) Ibidem, стр. 55.

**) Вянок, стр. 11.

***) Ibidem, стр. 14

****) Lanson Histoire de la litterature frankaus Paris, 1909, p. 1055.

кожны літаратурны кірунак мае сваёй падставай тую ці іншую філэзофскую сыстэму, бяручы ў сваю аснову яе тэзісы і галоўныя мэтоды. Францускі клясыцызм звязан, напрыклад, з філэзофіяй Дэкарта, вялікія сыстэмы Шэлінга і Фіхтэ стварылі сабою філэзофскі грунт романтизму, разьвіцьцё рэалізму ў літаратуры супадае з пазітывізмам у філэзофіі.

Філэзофскай асновай імпрэсыянізму, як даводзіць гэта Оскар Вальцэль,*) служыць тэорыя рэлятывізму, якая асабліва была разьвіта аўстрыйскім фізыкам Эрнстам Махам. Для абодвух кірункаў—літаратурнага імпрэсыянізму і філэзофскага рэлятывізму—сталым зьяўляецца толькі ўражаньне, толькі адбітак так званых рэчаў у нашых адчуваньнях. Рэлятывізм і імпрэсыянізм імкнуцца як мага дакладней фіксаваць гэты адбітак—надворныя ўражаньні, бо імі для гэтых кірункаў вычэрпваецца ўсё існуючае, ніякіх „рэчаў у сабе“ пазадзі зьявішчаў няма, як няма ніякіх адвечных ісьцінаў.

Мы ўжо бачылі, якую пераважную ролю ў поэзіі М. Багдановіча граюць адчуваньні зроку і слуху—але, апроч таго, у сваёй поэзіі ён адводзіць месца нават адчуваньням ніжэйшых пачуцьцяў. У гэтых адносінах мы знаходзім ў яго надта характэрны верш „Дзьве сьмерці“. Тут рысуецца сьмерць патрыцыя, адчыніўшага сабе жылы, і сьмерць нейкай Івановай, атруціўшайся сінільным квасам. Два такіх розных па абстаноўцы факты злучаюцца тут у вадзін малюнак з прычыны таго, што пылкаму выябражэньню поэты і ў тым і ў другім выпадку прадстаўляецца мігдалёвы горкі пах, як дадатковы аксэсуар самагубства. На гэтым адчуваньні грунтуецца тут асоцыяцыя прадстаўленьняў.

Асновываючыся выключна на адчуваньнях ў сваёй поэзіі, М. Багдановіч і ў сваёй філэзофіі зьяўляецца тыповым рэлятывістам. Не адвечнага шукае, не да адвечнага імкнецца яго душа. Вышэй ўсяго ён ставіць міг яркага і моцнага ўражаньня. У сваім вершы Палуяну ён гаворыць:

„Так свабодна, так ярка пражыць—
Лепшай долі няма на зямлі.
Ўсе кругом на мамэнт асьвяціць
І пагаснуць у цёмнай імгле.“**)

Ў другім месцы ён дае настаўленьне.

Жывеш ня вечна, чалавек,
„Перажыві ў момант век“ ***)

Але нязьбежным спадарожнікам адсутнасьці пэўнага філэзофскага грунту зьяўляецца скептыцызм і пэсыцызм. Скептыкам і пэсымістам выступае перад намі і Максім Багдановіч. Парой ён нават сумняваецца ў каштоўнасьці моцных мігаў і ўражаньняў, якія часам ён так высока ставіць. Тады з яго грудзёў вырываецца скарга: усё зьнікае.... праходзіць, як дым.****)

Уся трагэдыя чалавечага жыцьця для ято гэта пагоня за мыльнымі пузырамі: здалёка яны павабны, вабяць вока, але пасля іх ў руцэ застаецца толькі адна слата. *****) Спыняючыся на росстанках

*) Импрессионизм и экспрессионизм. Петербург, 1922.

**) Вянок, стр. 58.

***) Вянок, стр. 59.

****) Вянок, стр. 76.

*****) Ibidem стр. 59.

*****) Ibidem стр. 56.

жыцця, поэта безнадзейна ставіць пытаньне „Куды ісьці і што рабіць?“*) Ён, праўда, любіў свой родны край, сваю Беларусь. У яго мы знаходзім прызнаньне:

„Толькі на цябе нядзея,
Край родны мой!
Ў родным краю ёсьць крыніца
Жывой вады
Там толькі я змагу пазбыцца
Сваёй нуды“ ***)

Але з другога боку, ён бачыў, што

„Сьціснула гора дыханьне ў народзе,
Гора усюды пануе“ ***)

Малюнкi, надта частыя ў беларускай літаратуры. Гора народнае часта рысуюць і Я. Колас і Яка Купала. Але ў Янкі Купалы гэтыя малюнкi не падаўляюць веры ў лепшую будучыну Яны адбуджаюць у ім настроi змаганьня, барацьбы.

Матываў барацьбы няма зусім у М. Багдановіча. Гора народнае падаўляе яго сваім цяжарам і вырывае з яго грудзёў енк:

„Брацьця! ці зможам грамадзкае гора!
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!“)

У другім вершы М. Багдановіч з думкай а роднай краіне злучае мысьль аб сьмерці. Ён цешыць сябе марай:

Ня будзеш цяжкая ты сыну
Свайму, зямля.
Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там пад зямлёй,
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спакой.“ *****)

Гэтак нават з думкай аб каханай айчыне злучаецца ў М. Багдановіча філэзофія нірваны, нябыцця.

Мысьль аб сьмерці асабліва часта ахапляе хворага цела і, па яго ўласнаму прызнаньню, хворага душой беларускага поэту.

У адносінах да сьмерці магчымы тры становішчы: мажліва філэзофскае прымірэнне з ёю, супакоеньне ў думцы, што хоць усё індывідуальнае гіне, але прырода і жыццё адвечны. Такія адносіны да сьмерці мы знаходзім, напрыклад, у Пушкіна. Яму належаць вядомыя словы:

„Все благо: бдение и сна
Приходит час определенный,
Благословен и день забот,
Благословен и тьмы приход.“

*) Вянок, стр. 87.

**) Ibidem, стр. 37.

***) Ibidem, стр. 36.

*****) Вянок, стр. 63.

*****) Ibidem, стр. 73*.

З другога боку, у сувязі з думкай аб сьмерці магчыма філэзофская трывога духа, паколькі сьмерць уносіць дысонанс у агульную гармонію сьветабудовы. Гэткую філэзофскую трывогу духа мы знаходзім, напрыклад, у Альфрэда дэ Мюссэ, з грудзёў каторага вырваўся хваравіты крык:

О Dieu juste, pourquoi la mort? І нэрэшце сьмерць можа параджаць ціхі смутак, ціхую журбу, паколькі яна пагражае нашаму індывідуальнаму існаваньню. Гэты ціхі смутак і журбу мы знаходзім у М. Багдановіча; ён гаворыць:

„Ня кувай ты шэрая зязюля,
Сумным гукам у бары!
Мо' і скажаш, што я жыці буду,
Але лепш не гавары.
Бо ня тое сьведчыць маё сэрца,
Грудзі хворыя мае;
Боль ў іх мне душу агартае.
Думцы голас падае.
Кажэ, што нядоўга пажыву я.
Што загіну без пары...
Прыляці-ж тады ты на магілу,
Закувай, як у бары.*)

Але ў душы поэта быў куток, над якім нават сьмерць ня мела ўлады. Гэта куток—пакланеньне хараству. М. Багдановіч прыхільнік чыстага мастацтва—мастацтва дзеля мастацтва. Ён пракананы, што „няма красы без спажытку, бо сама краса і ёсьць той спажытак дзеля душы,“**), што „добра быць коласам, але шчасьліў той, каму давялося быць васільком.“***)

Пятуховіч.

Менск
15 мая 1923 г.

Увага рэдакцыі: Рэдакцыя з думкамі аўтора не згаджаецца.

*) Вянок, стр. 77.

**) Калядная пісанка. Вільня 1913 апокрыф, стр. 29.

***) Ibidem, стр. 30.